

सिन्धुली जिल्लाका स्थानीय तहहरूमा आ.व. २०८१/०८२ को
दहत्तर बहत्तर सङ्कलन तथा व्यवस्थापनको अवस्थाको समग्र
मूल्याङ्कन सम्बन्धी अध्ययन प्रतिवेदन

अध्ययन प्रतिवेदन

प्रतिवेदक

जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालय, सिन्धुली
असार २०८२

विषयसूची		पेज नं.
परिच्छेद - १ (एक)		
अध्ययनको परिचय		
१.१ पृष्ठभूमि		१
१.२ समस्याको पहिचान		२
१.३. अध्ययनको उद्देश्य		४
१.४ अध्ययन विधि र स्रोत सामग्री		४
१.५ अध्ययनको सीमा		५
१.६ अध्ययनको प्रस्तुतीकरण योजना		५
परिच्छेद - २ (दुई)		
अध्ययन प्रस्तुतिकरण र विश्लेषण		
२.१ समस्याको विस्तृत विवरण		६
२.२ समस्या समाधानका लागि विद्यमान नीति, नियम र प्रचलनहरू		७
२.३ समस्या समाधानार्थ भएका व्यवस्था तथा प्रयासहरू		९
२.४ अध्ययनका क्रममा सङ्कलित विवरण तथा तथ्याङ्क		१२
परिच्छेद - ३ (तीन)		
सारांश र समाधानका उपायहरू		
३.१ अध्ययन विश्लेषणको सारांश		१७
३.२ समस्या समाधानको लागि सुझावहरू		१८
परिच्छेद - ४ (चार)		
निष्कर्ष		२०
सन्दर्भ सामग्री		२१

तिर्थराज पौडेल
जिल्ला समन्वय अधिकारी

परिच्छेद १: अध्ययनको परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले तीन तहको सरकारको व्यवस्था गरी कार्य जिम्मेवारीको बाँडफाँट सहित प्रत्येक तहले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रको विषयमा कानून बनाउने, नीति तथा योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्ने, वार्षिक बजेट बनाउने र निर्णय गर्ने अधिकार र जिम्मेवारी प्रदान गरिए अनुसार स्थानीय नेतृत्वको विकास गर्दै स्थानीय शासन पद्धतिलाई सुदृढ गरी स्थानीय तहमा विधायीकी, कार्यकारिणी र न्यायिक अभ्यासलाई संस्थागत गरी स्थानीय सरकारको सञ्चालन गर्ने उद्देश्यले जनताको सबैभन्दा नजिकको सरकारको रूपमा स्थानीय तहको संवैधानिक व्यवस्था गरेको हो । स्थानीय सरकारले सञ्चालन गर्ने कार्यमा सहकार्यता, सहअस्तित्व र समन्वयलाई प्रवर्द्धन गर्नु र स्थानीय सरकारका काममा जनसहभागिता, उत्तरदायित्व र पारदर्शिता सुनिश्चित गरी नागरिकलाई गुणस्तरीय सेवा प्रदान गर्नु स्थानीय तहहरूको उद्देश्य रहेको छ ।

सङ्घीय नेपालको बागमती प्रदेशमा पर्ने यस सिन्धुली जिल्लामा ७ वटा गाउँपालिका, २ वटा नगरपालिका र ७९ वटा वडाहरू रहेका छन् । सिन्धुली जिल्लाको कूल भू-भाग मध्ये ५७.७ प्रतिशत भू-भाग चुरे पहाड क्षेत्रमा पर्दछ भने ४२.३ प्रतिशत भू-भाग मध्य पहाडी क्षेत्रमा पर्दछ । यस जिल्लाको औसत लम्बाई १०६ किलोमिटर र चौडाई २३.३ किलोमिटर रहेको छ भने क्षेत्रफल २,४५९.३१ वर्ग किलोमिटर रहेको छ । यस जिल्लाको वि.सं. २०७८ को जनगणना अनुसार कुल जनसङ्ख्या ३,००,०२६ (तीन लाख छबीस) रहेकोमा महिलाहरू १,५२,९६१ र पुरुषहरू १,४७,०६५ रहेका छन् ।

नेपालको मध्यपूर्वी भागमा अवस्थित सिन्धुली जिल्ला भौगोलिक, पर्यावरणीय र खनिज स्रोतका दृष्टिकोणले समृद्ध मानिन्छ भने यस जिल्लामा दहत्तर बहत्तर (दुङ्गा, गिट्टी, बालुवा) को पर्याप्त स्रोत रहेको पाइन्छ । यहाँको भूगोल, भू-संरचना र नदीजन्य प्रणालीले गर्दा बगर क्षेत्रको व्यापक विस्तार भएको छ जसले खनिज स्रोतको उत्खनन, सङ्कलनको प्रबल सम्भावना देखाउँछ ।

तिशिराना पाँडे
जिल्ला समन्वय अधिकारी

१.२.१ समस्याका प्रमुख कारणहरू

- बागमती प्रदेशद्वारा निर्धारण गरिएको ढुङ्गा, गिट्टी र बालुवाको दररेट सँगै जोडिएका कोशी प्रदेश र मधेश प्रदेशको दररेट भन्दा बढी हुनु ।
- IEE/EIA प्रतिवेदन समयमै स्वीकृत नभई ढिलाइ हुनु, प्रतिवेदनकै अभाव हुनु स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा व्यवस्था भए बमोजिमका कार्यपालिका र सभाद्वारा गठित विषयगत समितिहरूको प्रभावकारिता कमजोर रहेको ।
- ठेक्का आह्वान गर्दा ठेक्काका लागि दरखास्त नआउनु (दरभाउ नपर्नु) ।
- तीन तहका सरकारबीच दायित्व स्पष्ट नभएको, नीति र कानून फरक-फरक हुनु ।
- कर्मचारी र जनप्रतिनिधिबीच आवश्यक उपयुक्त समन्वयको अभाव हुनु ।

१.२.२ समस्याका प्रभावहरू

१. आर्थिक प्रभाव

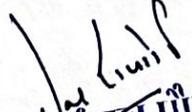
- ठेक्का नलाग्दा पालिका र प्रदेश सरकारको राजस्व सङ्कलनमा ठूलो हास आउनु ।
- अवैध उत्खनन् बढ्दा सरकारी आम्दानी कम भई राजस्व चुहावट हुनु ।
- निर्माण सामग्री अभाव वा महँगो हुँदा स्थानीय पूर्वाधार विकास लागत महँगो हुनु ।
- व्यवसायीको चासो कम भई स्थानीय रोजगारी सिर्जना हुने अवसर गुम्दै जानु ।

२. सामाजिक प्रभाव

- ठेक्का विवाद, अवैध उत्खनन् र नियन्त्रण नहुँदा स्थानीय समुदायबीच असन्तुष्टि ।
- स्थानीय बासिन्दाले प्राकृतिक स्रोत दुरुपयोग भएको ठान्दा सामाजिक तनाव सिर्जना ।

३. पर्यावरणीय प्रभाव

- अनियमित उत्खनन् र नियन्त्रण अभावले नदी किनार कटान, बगर क्षति, जल-जमिन असन्तुलन ।
- माटो कटान र भू-स्खलन बढ्दा जैविक विविधता र कृषियोग्य जमिनमा नोक्सानी ।
- ढुवानीका कारण धुलो, धुवाँ र ध्वनि प्रदूषण बढ्नु ।

तिर्थसुजा पौडेल
जिल्ला समन्वय अधिकारी

४. प्राविधिक तथा प्रशासनिक प्रभाव

- IEE/EIA बिना उत्खनन् गर्दा कानूनी विवाद र दण्ड सजायको सम्भावना ।
- अनुगमन कमजोर हुँदा अवैध उत्खनन् नियन्त्रण हुन नसक्नु ।
- तीन तहबीच स्पष्ट भूमिका नहुँदा नीति कार्यान्वयनमा दोहोरो जिम्मेवारी ।

५. दीर्घकालीन प्रभाव

- प्राकृतिक स्रोतको अव्यवस्थित दोहनले भावी पुस्ताका लागि स्रोत समाप्त हुने जोखिम ।
- स्थायी समाधान नहुँदा जिल्ला विकास, पूर्वाधार र उद्योग क्षेत्र कमजोर ।
- नदी-खोला प्रणाली असन्तुलित भई जलवायु परिवर्तनको जोखिम अझ तीव्र ।

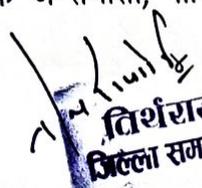
१.३ अध्ययनको उद्देश्य

यस अध्ययनको मुख्य उद्देश्य सिन्धुली जिल्लामा दहत्तर बहत्तर (दुङ्गा, गिटी, बालुवा) सङ्कलन तथा ठेक्का व्यवस्थापन सम्बन्धी अवस्थाको समग्र मूल्याङ्कन गर्नु हो। विशेषतः यसले:

- दहत्तर बहत्तर स्रोतको वास्तविक स्थिति र उपलब्धताको तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने।
- सङ्कलन तथा ठेक्का व्यवस्थापनमा देखिएका प्रमुख समस्या र चुनौतीहरू पहिचान गर्ने।
- आर्थिक, सामाजिक, वातावरणीय र प्रशासनिक क्षेत्रमा देखिएका प्रभावहरूको विश्लेषण गर्ने।
- दिगो, पारदर्शी र प्रभावकारी व्यवस्थापनका लागि व्यवहारिक सुझाव तथा सिफारिसहरू प्रस्तुत गर्ने।
- सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहबीचको समन्वयमार्फत स्रोत व्यवस्थापन सुधारको आधार तयार गर्ने।

१.४ अध्ययन विधि र स्रोत सामग्री

यस अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्दा स्थानीय तहबाट प्राप्त दुङ्गा, गिटी, बालुवा सङ्कलनको अवस्था तथा यसका अन्य जानकारीको प्रयोग गरिएको छ। स्थलगत निरीक्षण, स्थानीय तहका कर्मचारी तथा पदाधिकारीसँगको अनौपचारिक अन्तर्वार्ता, पालिकाहरूको वेबसाइटमा रहेको प्रकाशित वार्षिक

तिर्थराज पौडेल
जिल्ला समन्वय अधिकारी

सिन्धुलीमाटी
बागमती प्रदेश, नेपाल
२०७३

प्रगति प्रतिवेदनहरू र अध्ययनको विषयसँग सम्बन्धित कानूनी व्यवस्थाहरू समेतको अध्ययन तथा विश्लेषण गरी निष्कर्ष तथा सुझाव प्रस्तुत गरिएको छ ।

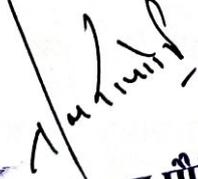
१.५ अध्ययनको सीमा

यस अध्ययन प्रतिवेदन तयार पार्दा आवश्यक तथ्याङ्कका लागि मूलतः स्थानीय तहबाट प्राप्त जानकारी तथा विवरणहरूलाई मुख्य आधार बनाइएको छ ।

१.६ अध्ययनको प्रस्तुतीकरण योजना

यस अध्ययनलाई व्यवस्थित रूपमा सम्पन्न गर्न विभिन्न चार परिच्छेदमा विभाजन गरी प्रस्तुत गरिएको छ ।

- परिच्छेद एकमा पृष्ठभूमी, समस्याको पहिचान, अध्ययनको उद्देश्य, अध्ययनको विधि, अध्ययनको सीमा र अध्ययन प्रस्तुतीकरण योजना ।
- परिच्छेद दुईमा समस्याको विस्तृत विवरण, समस्या सम्बन्धी विद्यमान नीति, नियम र प्रचलनहरू, समस्या समाधानार्थ गरिएका प्रयासहरू र अध्ययनका क्रममा सङ्कलित विवरण तथा तथ्याङ्क प्रस्तुत ।
- परिच्छेद तीनमा अध्ययन विश्लेषणको सारांश र सुझावहरू प्रस्तुत ।
- परिच्छेद चारमा निष्कर्ष र सन्दर्भ सामग्री ।

तिर्थरान पौडेल
जिल्ला समन्वय अधिकारी

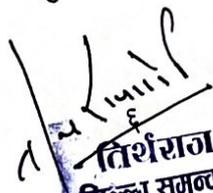
परिच्छेद २: अध्ययन प्रस्तुतीकरण र विश्लेषण

२.१ समस्याको विस्तृत विवरण

नेपाल एक प्राकृतिक सम्पदामा धनी देश हो । यहाँका हिमाल, पहाड र तराई क्षेत्रका नदीनालाले बगाएर ल्याएको ढुङ्गा, गिट्टी र बालुवा (दहत्तर बहत्तर) निर्माण सामग्रीको मुख्य स्रोत मानिन्छ । देशभरका ठुला-साना पूर्वाधार विकासका परियोजना, सडक, पुल, भवन, उद्योग तथा अन्य निर्माण कार्यमा यिनै सामग्रीको प्रयोग अपरिहार्य छ । विशेषतः काठमाडौँ उपत्यका, तराईका सहर तथा ठुला नगरपालिकाहरूमा बढ्दो सहरीकरण र पूर्वाधार विकासका कारण ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवाको माग निरन्तर बढ्दो छ ।

नेपालमा ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा सङ्कलन प्रायः नदी किनार, बगर क्षेत्र तथा खोल्साखोलामा हुने गरेको छ । प्राकृतिक रूपमा बगेर आएको सामग्रीलाई सङ्कलन गर्नु तुलनात्मक रूपमा सहज भए पनि अनियन्त्रित र अव्यवस्थित उत्खनन् भएको खण्डमा यसले वातावरणीय तथा सामाजिक समस्या निम्त्याउँछ । यिनै कारणले नेपाल सरकारले ढुङ्गा, गिट्टी तथा बालुवा बिक्री तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड २०७७, खनिज पदार्थ उत्खनन् ऐन २०४२, खानी तथा खनिज पदार्थ नियमावली २०५६, वातावरण संरक्षण ऐन २०७६ तथा बागमती प्रदेश सरकारले नदी जन्य पदार्थ (सङ्कलन र उपयोग) कार्यविधि २०७५ लगायतका कानूनी प्रावधानमार्फत ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा सङ्कलन तथा उपयोगलाई नियमन गर्ने प्रयास गरेको छ । तर व्यवहारमा यी कानूनी प्रावधान प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुन नसक्दा समस्या देखिएको छ ।

यस क्षेत्रमा देखिएका मुख्य समस्याहरूमा सबैभन्दा पहिला दररेट सम्बन्धी असमानता पर्दछ । प्रदेश र स्थानीय तहहरूले तोकेको दर प्रायः वास्तविक बजार अनुकूल नहुँदा ठेक्का लाग्ने प्रक्रिया असफल हुने गरेको छ । यस्तै प्राविधिक अध्ययन (IEE/EIA) मा ढिलाइ हुँदा उत्खनन् प्रक्रिया सुरु गर्न पालिकाहरूलाई कठिनाइ हुने गरेको छ । कतिपय पालिकाहरूमा ढुवानी मार्ग र क्रसर जस्ता भौतिक पूर्वाधार अभाव पनि ठुलो चुनौती बनेको छ ।

तिर्थराज पौडेल
जिल्ला समन्वय अधिकारी

अर्को ठुलो समस्या भनेको अवैध उत्खनन् र निकासी हो । कानूनी अनुमति विना रात्रिकालीन उत्खनन्, ठेक्का नलाग्दा व्यवसायीहरूले अवैध रूपमा सङ्कलन गर्ने प्रवृत्ति बढेको छ, जसले सरकारी राजस्व चुहावट मात्र नभई वातावरणीय जोखिम पनि बढाएको छ । नदी किनार कटान, भू-स्खलन, जल स्रोतको प्रवाहमा अवरोध तथा जैविक विविधतामा असर जस्ता पर्यावरणीय प्रभावहरू देखिएका छन् ।

प्रशासनिक दृष्टिकोणले पनि समस्या उत्तिकै गम्भीर छ । सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच अधिकार र दायित्व अस्पष्ट रहँदा नीतिगत द्वन्द्व सिर्जना हुन्छ । स्थानीय तहले अनुमति दिन खोज्दा प्रदेश वा सङ्घीय कानूनले अन्यथा व्यवस्था गरेको अवस्थामा समन्वयको अभावले अनिश्चितता थपिन्छ । यसरी हेर्दा नेपालमा ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा सङ्कलनको आवश्यकता बढ्दो भए पनि कानूनी, प्राविधिक, प्रशासनिक र वातावरणीय चुनौतीहरूले यसलाई दिगो बनाउन अवरोध पुऱ्याइरहेको छ । समाधानका लागि एकीकृत नीति, दररेट पुनरावलोकन, अनलाइन ठेक्का प्रणाली, प्रभावकारी अनुगमन र सङ्घीय-प्रदेश-स्थानीय तहबीचको स्पष्ट समन्वय अनिवार्य देखिन्छ ।

२.२ समस्या समाधानका लागि विद्यमान नीति, नियम र प्रचलनहरू

१. नेपालको संविधान, २०७२

- संविधानको अनुसूची-८ ले स्थानीय तहको अधिकार अन्तर्गत खानी तथा खनिज पदार्थको संरक्षण, वातावरण संरक्षण र जैविक विविधता सम्बन्धी अधिकार स्थानीय सरकारलाई दिएको छ ।
- अनुसूची-९ मा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकार अन्तर्गत खानी तथा खनिज, वातावरण, पर्यावरण तथा जैविक विविधता, प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी जस्ता विषयहरू उल्लेख गरिएको छ । यसले स्रोत व्यवस्थापनमा तीनै तहबीच समन्वय आवश्यक ठहर गरेको छ ।

तिर्थराज पाँडेला
जिल्ला समन्वय अधिकारी

२. स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४

- स्थानीय तहलाई खनिज, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा उत्खनन्, सङ्कलन र बिक्री व्यवस्थापन गर्ने अधिकार दिएको छ ।
- स्थानीय तहले कार्यविधि तथा निर्देशिका बनाई ठेक्का प्रक्रिया सञ्चालन गर्न सक्ने व्यवस्था छ ।
- ठेक्का सम्बन्धी कार्य पारदर्शिता, प्रतिस्पर्धात्मक प्रक्रिया र वातावरणमैत्री ढङ्गले गर्नुपर्ने प्रावधान छ ।

३. वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६

- कुनै पनि उत्खनन् वा ठुला निर्माण कार्य अघि प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण (IEE) वा विस्तृत वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (EIA) अनिवार्य गरिएको छ ।
- प्राकृतिक स्रोत उत्खनन् गर्दा वातावरणीय क्षति न्यून गर्ने, प्रदूषण नियन्त्रण गर्ने र दिगो प्रयोगमा जोड दिने ।
- वातावरणीय सन्तुलन भङ्ग भएमा क्षतिपूर्ति र पुनर्स्थापना गर्नुपर्ने कानूनी व्यवस्था ।

४. आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६

- सरकारी सम्पत्ति र स्रोतको प्रभावकारी, पारदर्शी र उत्तरदायी व्यवस्थापन गर्नुपर्ने प्रावधान ।
- ठेक्का र सङ्कलनबाट आएको राजस्व आन्तरिक आम्दानीमा लेखा परीक्षणसहित व्यवस्थापन गर्नुपर्ने ।
- खर्च र आम्दानीमा वित्तीय अनुशासन र जबाफदेहिताको सुनिश्चितता ।

५. प्रदेश आर्थिक ऐन

- प्रदेशले वार्षिक बजेटमार्फत दररेट र कर निर्धारण गर्ने अधिकार ।
- ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा उत्खनन् र बिक्रीमा लाग्ने प्रदेशस्तरीय कर र शुल्क तोक्ने कानूनी व्यवस्था ।
- स्थानीय तहले तोकेको दररेट र प्रदेश दरबीच समन्वयको आवश्यकता ।

५
तिर्थराज पौडेल
जिल्ला समन्वय अधिकारी

६. ढुङ्गा, गिटी तथा बालुवा उत्खनन्, बिक्री तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड, २०७७

- उत्खनन् गर्न स्थान, परिमाण र समय निर्धारण गर्ने स्पष्ट व्यवस्था ।
- नदी-नाला, पुल, सडक, विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था आदिबाट न्यूनतम दूरी तोकिएको ।
- रात्रिकालीन उत्खनन् निषेध ।
- उत्खनन् गर्दा IEE/EIA स्वीकृति लिई मात्र उत्खनन् गर्न सकिने ।
- स्थानीय तहले अनुगमन समिति गठन गर्ने, अवैध उत्खनन् नियन्त्रण गर्ने र ठेक्का प्रतिस्पर्धी प्रक्रिया मार्फत मात्र दिनुपर्ने ।

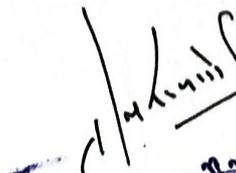
७. अन्य प्रचलित कानूनी व्यवस्था

- खनिज पदार्थ उत्खनन् ऐन, २०४२: खनिज पदार्थ उत्खनन् गर्न सरकारले अनुमति दिने व्यवस्था ।
- खानी तथा खनिज पदार्थ नियमावली, २०५६: सङ्कलन, उत्खनन् र बिक्री व्यवस्थापनमा प्राविधिक तथा प्रशासनिक प्रक्रिया निर्धारण ।
- प्रदेश/स्थानीय तहका कार्यविधि र मार्गदर्शन: ठेक्का सूचना, दररेट निर्धारण, राजस्व सङ्कलन र अनुगमन सम्बन्धी ।

२.३ समस्या समाधानार्थ भएका व्यवस्था तथा प्रयासहरू

१. संवैधानिक र कानूनी व्यवस्था

- संविधान २०७२ (अनुसूची ८ र ९): स्थानीय तहलाई खानी खनिज पदार्थको संरक्षणको अधिकार दिइएको छ ।
- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४: पालिकाले कार्यविधि, निर्देशिका बनाएर बिक्री तथा अनुगमन गर्न सक्ने व्यवस्था ।
- वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६: कुनै पनि उत्खनन् अघि IEE वा EIA अनिवार्य गर्ने कानूनी प्रावधान ।

१. तिर्थराज पौडेल
जिल्ला समन्वय अधिकारी

- ढुङ्गा, गिट्टी तथा बालुवा उत्खनन्, विक्री तथा व्यवस्थापन मापदण्ड, २०७७: उत्खनन् हुने स्थान, समय, दूरी, परिमाण र प्रक्रिया स्पष्ट रूपमा निर्धारण गर्नुपर्ने ।

२. प्रशासनिक र नीतिगत प्रयास

- प्रदेश आर्थिक ऐनमार्फत दररेट निर्धारण: प्रदेश सरकारले हरेक आर्थिक वर्षमा दररेट तोक्ने र समायोजन गर्ने ।
- ई-बिडिड प्रणाली: पारदर्शिता बढाउन इलेक्ट्रोनिक बोलपत्र प्रणाली सुरु ।
- स्थानीय तहमा अनुगमन समिति गठन: ठेक्का कार्यान्वयन र अवैध उत्खनन् नियन्त्रण गर्न ।

३. प्राविधिक तथा वातावरणीय सुधार प्रयास

- IEE/EIA निर्देशिका कार्यान्वयन: उत्खनन् हुने क्षेत्रमा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण, वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनको अनिवार्यता ।
- Buffer Zone व्यवस्था: पुल, सडक, विद्यालय, बस्ती नजिक उत्खनन् निषेध ।
- रात्रिकालीन उत्खनन् निषेध: अवैध उत्खनन् नियन्त्रण र वातावरणीय असर घटाउन ।
- सडक र ढुवानी व्यवस्थापन सुधार: सामग्री ढुवानी सुरक्षित र दिगो बनाउन ।

४. राजस्व र आर्थिक व्यवस्थापन

- आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६: राजस्व सङ्कलनलाई पारदर्शी बनाउने ।
- राजस्व साझेदारी प्रणाली: सङ्कलनबाट आएको आम्दानी सङ्ग, प्रदेश र स्थानीय तहबीच बाँडफाँड हुने व्यवस्था ।
- ठेक्का प्रणाली प्रतिस्पर्धात्मक बनाउने प्रयास: पुनः सूचना प्रकाशन, दररेट पुनरावलोकन, र व्यवसायीलाई आकर्षित गर्ने नीति ।

तिर्थराज पाँडे
जिल्ला समन्वय अधिकारी
सिन्धुलीबादी
वापनती ए.टि.स. नैपाल
२०७२

५. अनुगमन र नियन्त्रण

ढुङ्गा, गिट्टी बालुवाको उत्खनन् सङ्कलन, अवैध चोरी निकासीमा निम्न निकायबाट

अनुगमन तथा नियन्त्रणको व्यवस्था ।

- जिल्ला अनुगमन समिति मार्फत संयुक्त निरीक्षण
- जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालय
- स्थानीय तह
- जिल्ला प्रशासन कार्यालय
- सुरक्षा निकाय
- दण्ड-सजायको व्यवस्था: अवैध उत्खनन्, कर छली गर्ने व्यवसायीलाई जरिवाना तथा कानूनी कारबाही ।

६. अन्य प्रयासहरू

- जनसहभागिता र सूचना गोष्ठी: स्थानीय समुदायलाई उत्खनन् प्रक्रिया र वातावरणीय असरबारे सचेतना ।
- तालिम र क्षमता विकास: स्थानीय निकायका कर्मचारीलाई ठेक्का प्रक्रिया, वातावरणीय मूल्याङ्कन र अनुगमनसम्बन्धी तालिम ।
- वैकल्पिक स्रोत खोज्ने पहल: ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवाको बढी प्रयोग हुने ठाउँमारिसाईकल मटेरियल प्रयोगमा प्रोत्साहन ।

नेपालमा ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा सङ्कलन र उत्खनन् व्यवस्थापनमा देखिएका समस्या समाधानका लागि कानूनी, प्राविधिक, प्रशासनिक र सामाजिक स्तरमा विभिन्न व्यवस्था र प्रयासहरू भइसकेका छन् । तर अझै पनि कार्यान्वयन कमजोरी, दररेट असमानता र तीनै तहबीचको समन्वय अभावका कारण चुनौती कायम छ । तसर्थ, कानूनी प्रावधानलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्दै सङ्घ-प्रदेश-स्थानीय तहबीच साझा

११
तिशरीज पौडेल
जिल्ला समन्वय अधिकारी
सिन्धुलामाछो
बागमती प्रदेश, नेपाल
२०७३

कार्यविधि र समन्वय स्थापित गर्न सके मात्र दिगो र पारदर्शी स्रोत व्यवस्थापन सम्भव हुने देखिन्छ ।

२.४ अध्ययनका क्रममा सङ्कलित विवरण तथा तथ्याङ्क

तालिका नं.१ कमलामाई नगरपालिका

सि.नं.	IEE प्रतिवेदन बमोजिम सङ्कलन गर्न सकिने स्थान तथा दहत्तर बहत्तरको विवरण	परिमाण (घ.मि.)	ठेक्का व्यवस्थापन भएको परिमाण (घ.मि.)	ठेक्का नलागेको परिमाण (घ.मि.)
१.	कमलामाई नगरपालिका वडा नं २ मरिण धनमना खोलाको बगर क्षेत्रबाट	११,२१२.५०	०	११,२१२.५०
२.	कमलामाई नगरपालिका वडा नं २ र ४ मरिण खोलाको बगर क्षेत्रबाट	१२,९५०	१२,९५०	०
३.	कमलामाई नगरपालिका वडा नं ७ बुका र गडौली खोलाको बगर क्षेत्रबाट	१,९०५	१,९०५	०
४.	कमलामाई नगरपालिका वडा नं ६,७ र ११ लब्दाह र ग्वाङखोला बगर क्षेत्रबाट	४,४१०.५०	०	४,४१०.५०
५.	कमलामाई नगरपालिका वडा नं ८ कमला खोलाको बगर क्षेत्रबाट	१६,८६०	१६,८६०	०
६.	कमलामाई नगरपालिका वडा नं ९ र १० भिमान खोलाको बगर क्षेत्रबाट	२,५३०	२,५३०	०
७.	कमलामाई नगरपालिका वडा नं ११ र १२ जिर्घा र धमिले खोलाको बगर क्षेत्रबाट	५,२३५	०	५,२३५
८.	कमलामाई नगरपालिका वडा नं १४ चन्दनपुर (क) कमला खोलाको बगर क्षेत्रबाट	२२,३००	२२,३००	०
९.	कमलामाई नगरपालिका वडा नं.१४ चन्दनपुर (ख) कमला खोलाको बगर क्षेत्रबाट	३६,४५०	०	३६,४५०
जम्मा परिमाण		१,१३,८५३	५६,५४५	५७,३०८

स्रोत:- कमलामाई नगरकार्यपालिकाको कार्यालय, (च.नं.३०१२,मिति: २०८१।१२।२५ मा प्राप्त पत्रको विवरण अनुसार)

कमलामाई नगरपालिकामा उत्खनन् गर्न सकिने दहत्तर बहत्तरको परिमाण १,१३,८५३ घ.मि. देखिन्छ भने त्यसमध्ये ५६,५४५ घ.मि. परिमाणको ठेक्का व्यवस्थापन भएको देखिन्छ । उत्खनन् गर्न योग्य परिमाणको तुलनामा ठेक्का व्यवस्थापन कम हुनुमा ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा अन्य जिल्ला र पालिकामा निकासी

नहुनु, वजार माग न्यून हुनु, दहत्तर बहत्तर (ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा) को उत्खनन, विक्री दर महँगो हुनु प्रमुख कारण रहेको देखिन्छ ।

तालिका नं. २ दुधौली नगरपालिका

सि.नं.	IEE प्रतिवेदन बमोजिम सङ्कलन गर्न सकिने स्थान तथा दहत्तर बहत्तरको विवरण	परिमाण (घ.मि.)	ठेक्का व्यवस्थापन भएको परिमाण (घ.मि.)	ठेक्का नलागेको परिमाण (घ.मि.)
१.	तल्लो भलुवाही-कुर्थौली पहिलो खण्ड	२४,९४०.४	२४,९४०.४	०
२.	कुर्थौली-जगाडी पुलमाथि दोस्रो खण्ड	३२,२७२.९२	०	३२,२७२.९२
३.	कुलुवाघाट-टाँडी पुलमा तेस्रो खण्ड	२६,७४६.४	०	२६,७४६.४
४.	टाँडी पुलमुनि चौथो खण्ड	२२,२९२.८	२२,२९२.८	०
५.	ककुरठाकुर खोला दुधौलीतर्फ पाँचौं खण्ड	७०,९४४.०	०	७०,९४४.०
	जम्मा	१,७७,१९६.५२	४७,२३३.२	१,२९,९६३.३२

स्रोत:- दुधौली नगरकार्यपालिकाको कार्यालय, (च.नं. २०८५, मिति: २०८२/०१/१४ मा प्राप्त पत्रको विवरण अनुसार)

दुधौली नगरपालिकाबाट प्राप्त विवरण अनुसार दहत्तर बहत्तर सङ्कलनका लागि पहिलो पटक ठेक्का आह्वान गर्दा तल्लो भलुवाही-कुर्थौली पहिलो खण्ड र टाँडी पुलमुनि चौथो खण्डको ठेक्का व्यवस्थापन भएको देखिन्छ भने दोस्रो तथा तेस्रो पटक ठेक्काको सूचना आह्वान गर्दा पनि बाँकी खण्डहरू (कुर्थौली-जगाडी पुलमाथि दोस्रो खण्ड, कुलुवाघाट-टाँडी पुलमा तेस्रो खण्ड र ककुरठाकुर खोला दुधौलीतर्फ पाँचौं खण्ड) मा ठेक्का व्यवस्थापन हुन नसकेको देखिन्छ । पालिकाबाट प्राप्त पत्रानुसार सम्पूर्ण ठेक्का व्यवस्थापन हुन नसक्नुमा वागमती प्रदेशद्वारा निर्धारण गरिएको ढुङ्गा, गिट्टी र बालुवाको दररेट सँगै जोडिएका कोशी प्रदेश र मधेश प्रदेशको दररेट भन्दा बढी रहेकाले समस्या भएको देखिन्छ ।

तालिका नं. ३ फिक्कल गाउँपालिका

सि.नं.	IEE प्रतिवेदन बमोजिम सङ्कलन गर्न सकिने स्थान तथा दहत्तर बहत्तरको विवरण	परिमाण (घ.मि.)	ठेक्का व्यवस्थापन भएको परिमाण (घ.मि.)	ठेक्का नलागेको परिमाण (घ.मि.)
१	फिक्कल गा.पा. वडा नं ५ र ६ अन्तर्गत सुनकोशी नदिको तटीय क्षेत्र र नदीमा मिसिने खोला किनार चाल्नेखोला बगर, सोखुखोला बगर र बहादुरा खोला बगर	२०,२२६.३१८	०	२०,२२६.३१८
२	फिक्कल गा.पा. वडा नं २, ३ र ४ अन्तर्गत सुनकोशी नदिको तटीय क्षेत्र र	१२,१३५.७९	०	१२,१३५.७९

१३

तिर्थराज पौडेल
जिल्ला समन्वय अधिकारी

नदीमा मिसिने खोला किनार बाक्सुखोला दोभान, लामासोती बगर र साखरखोला दोभान			
जम्मा	३२,३६२.१०८	०	३२,३६२.१०८

स्रोत:- फिक्कल गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, (च.नं. १४११, मिति: २०८२/०१/०२ मा प्राप्त पत्रको विवरण अनुसार)

फिक्कल गाउँपालिकामा उत्खनन् तथा सङ्कलन गर्न सकिने ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवाको परिमाण १२,१३५.७९ घ.मि. भएता पनि गाउँपालिकाबाट पटक पटक सूचना प्रकाशन गरी ठेक्का आह्वान गर्दा पनि दरखास्त नपरेको देखिन्छ । यसरी उल्लेखित मितिहरूमा सूचना प्रकाशन गर्दा पनि दरखास्त नपरेकोले हाल कार्यालयको नगर प्रहरी मार्फत, निकासी कर सङ्कलन गरी सङ्कलन र बिक्री वितरणको काम भइरहेको देखिन्छ । यसरी ठेक्का नलाग्नुमा ढुङ्गा, गिट्टी र बालुवा बेचबिखन गर्ने क्षेत्र कम हुनु, बिक्रीको दररेट नजिकको प्रदेश भन्दा बढी हुनु आदि प्रमुख कारण रहेको देखिन्छ ।

तालिका नं. ४ गोलन्जोर गाउँपालिका

सि.नं.	IEE प्रतिवेदन बमोजिम सङ्कलन गर्न सकिने स्थान तथा दहत्तर बहत्तरको विवरण	परिमाण (घ.मि.)	ठेक्का व्यवस्थापन भएको परिमाण (घ.मि.)	ठेक्का नलागेको परिमाण (घ.मि.)
१	वाक्सु खोला	६,०००	०	६,०००
२	ट्याउ खोला	४००	०	४००
३	बितिजोर खोला	३,६००	०	३,६००
४	बन्दिजोर खोला	६,०००	०	६,०००
५	अँधेरी खोला १	२,५००	०	२,५००
	अँधेरी खोला २	४८०	०	४८०
	सुनकोशी नदी २	१,४४०	०	१,४४०
	जम्मा	२०,४२०	०	२०,४२०

स्रोत:- गोलन्जोर गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, (च.नं. १८८०, मिति: २०८२/०१/२२ मा प्राप्त पत्रको विवरण अनुसार)

गोलन्जोर गाउँपालिकाबाट २०,४२० घ.मि. को रु. ५०,४२,९२२.८० (अक्षेरुपि रु. पचास लाख वयालिस हजार नौ सय बाइस असी पैसा मात्र) ठेक्का लगाउन ई बिडिड मार्फत २०८१/१०/१४ गते ठेक्का आह्वान भएकोमा ठेक्का अवधि भित्र कुनै पनि दरभाउ पत्र दर्ता हुन नआएको देखिन्छ । यसरी ठेक्का नलाग्नुमा प्रदेश सरकारले निर्धारण गरेको दहत्तर बहत्तरको कर अन्य प्रदेश भन्दा बढी हुनु प्रमुख कारण देखिन्छ ।

तिर्थराज पौडेल
 जिल्ला समन्वय अधिकारी

तालिका नं. ५ सुनकोशी गाउँपालिका

सि.नं.	IEE प्रतिवेदन बमोजिम सङ्कलन गर्न सकिने स्थान तथा दहत्तर बहत्तरको विवरण	परिमाण (घ.मि.)	ठेक्का व्यवस्थापन भएको परिमाण (घ.मि.)	ठेक्का नलागेको परिमाण (घ.मि.)
१	कटहरे बगर	६,४२६.००	०	६,४२६.००
२	भोटेखोला बगर	२३,८६०.२०	०	२३,८६०.२०
३	खहरे बगर	९,४५०.००	०	९,४५०.००
४	कुन्टार	४,२५०.४०	०	४,२५०.४०
५	टिप्सी बगर	७,५६०.००	०	७,५६०.००
६	कुशेश्वर बगर-१	२२,८३७.५०	०	२२,८३७.५०
७	कुशेश्वर बगर-२	१८,५९३.७५	०	१८,५९३.७५
८	कटहरे बगर	३,२७६.००	०	३,२७६.००
९	सन्धि बगर	११०.२५	०	११०.२५
जम्मा		९६,३६४.१	०	९६,३६४.१

स्रोत:- सुनकोशी गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, (च.नं १८३४, मिति: २०८२/०१/०४ मा प्राप्त पत्रको विवरण अनुसार)

सुनकोशी गाउँपालिकामा पनि अन्य पालिकामा जस्तै ठेक्का आह्वान गरेको भएता पनि ठेक्का नलागेको देखिन्छ । यसरी ठेक्का नलाग्नुमा राजस्व दरमा भिन्नता, सडक सञ्जाल दिनमा प्रयोग गर्न नमिल्नु तथा तीन तहको सरकारबीच पर्याप्त समन्वय र सहजीकरणको वातावरण निर्माण नहुनु प्रमुख कारण देखिन्छ ।

तालिका नं. ६ घ्याङ्लेख गाउँपालिका

सि.नं.	IEE प्रतिवेदन बमोजिम सङ्कलन गर्न सकिने स्थान तथा दहत्तर बहत्तरको विवरण	परिमाण (घ.मि.)	ठेक्का व्यवस्थापन भएको परिमाण (घ.मि.)	ठेक्का नलागेको परिमाण (घ.मि.)
१.	सिम्ले खोला, गुण्ट खोला, मरिण खोला, तामाजोर खोला, राङ्चा खोला	९,३३७.७५	०	९,३३७.७५
जम्मा		९,३३७.७५		९,३३७.७५

स्रोत:- घ्याङ्लेख गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, (च.नं १४१८, मिति: २०८१/१२/२६ मा प्राप्त पत्रको विवरण अनुसार)

घ्याङ्लेख गाउँपालिकामा दहत्तर बहत्तर सङ्कलनका लागि ठेक्का आह्वान गरिएको भएता पनि कुनै ठेक्का नपरेको देखिन्छ । यसरी ठेक्का व्यवस्थापन हुन नसक्नुमा ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवाको लागि क्रसर सञ्चालन गरी सङ्कलन गर्न परिमाण अपुग हुनु, तथा ढुङ्गा, गिट्टी बालुवा उत्खनन् हुने क्षेत्र पनि सानो र थोरै हुनु प्रमुख कारण देखिन्छ ।

तिर्थराज पौडेल
जिल्ला समन्वय अधिकारी
सिन्धुलीमाथी
सुनकोशी प्रदेश, नेपाल
२०७३

परिच्छेद ३: सारांश र समाधानका उपाय

३.१ अध्ययन विश्लेषणको सारांश

सिन्धुली जिल्ला मात्र नभई नेपालकै सन्दर्भमा ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा (दहत्तर बहत्तर) निर्माण सामग्रीको प्रमुख स्रोत हो । ती सामग्री पूर्वाधार विकासका लागि अपरिहार्य भए पनि सङ्कलन तथा उत्खनन प्रक्रिया व्यवस्थापनमा विभिन्न समस्या देखिएका छन् । दररेट असमानता, अवैध उत्खनन, ठेक्का प्रक्रियामा पारदर्शिताको कमी, तथा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (IEE/EIA) को कमजोरी यीमध्ये प्रमुख हुन् । यसका कारण सरकारको राजस्व हास, वातावरणीय क्षति, सामाजिक असन्तुष्टि र स्थानीय पूर्वाधारमा असर परेको छ ।

समस्या समाधानका लागि नेपाल सरकारले संवैधानिक प्रावधानदेखि ऐन, नियम र मापदण्डसम्मका विभिन्न व्यवस्था गरेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले पालिकालाई स्रोत व्यवस्थापन अधिकार दिएको छ भने वातावरण संरक्षण ऐन २०७६ ले IEE/EIA अनिवार्य गरेको छ । ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा उत्खनन, बिक्री तथा व्यवस्थापन मापदण्ड २०७७ ले उत्खनन गर्ने स्थान, समय, परिमाण र दूरीको स्पष्ट व्यवस्था गरेको छ । साथै, ई-बिडिड प्रणाली, अनुगमन समिति, संयुक्त निरीक्षण टोली, दररेट पुनरावलोकन तथा जनसहभागिता जस्ता प्रयासहरू पनि भइरहेको छ ।

यस अध्ययनले निष्कर्षमा ल्याएको छ कि ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा स्रोतको दिगो र पारदर्शी व्यवस्थापनका लागि कानूनी प्रावधानलाई कठोर कार्यान्वयन, तीनै तहबीचको प्रभावकारी समन्वय, तथा स्थानीय समुदायको सहभागिता अनिवार्य छ ।

सिन्धुली जिल्लामा ठेक्का व्यवस्थापनमा देखिएका प्रमुख समस्या:

(क) आर्थिक र मूल्यसम्बन्धी समस्या:

१. बागमती प्रदेशद्वारा निर्धारण गरिएको ढुङ्गा गिट्टी र बालुवाको दररेट बागमती प्रदेशसँग जोडिएका कोशी प्रदेश र मधेश प्रदेशको दररेट भन्दा बढी हुनु ।

१७

त्रिभुवन पौडेल
जिल्ला समन्वय अधिकारी

२. सङ्कलन तथा उत्पादन लागत बढी भएकोले सीमावर्ती क्षेत्रबाट सस्तो मूल्यमा आयात सम्भव हुँदा ठेक्का लगाउन इच्छुक व्यवसायी नआउनु ।

३. बजार माग न्यून हुनु, विशेष गरी अन्तर-जिल्ला निकासी कम हुनु ।

(ख) भौगोलिक तथा भौतिक पहुँचको समस्या:

१. उत्खनन् क्षेत्रहरूमा पुग्न सडक सञ्जालको अभाव हुनुका साथै दिनको समयमा ओसार-पसार गर्नका लागि सडक सञ्जालमा असहज हुनु ।

२. केही स्थानहरूमा उत्खनन् योग्य क्षेत्र सानो र विखण्डित हुनु, जसले व्यावसायिक रुचि पनि घटाएको देखिन्छ ।

(ग) प्राविधिक समस्या:

१. IEE/EIA प्रतिवेदन समयमै स्वीकृत नभई ढिलाइ हुनु, प्रतिवेदनकै अभाव हुनु ।

२. क्रसर तथा सङ्कलन कार्य गर्न आवश्यक भौतिक पूर्वाधार अपुग हुनु ।

३. ढुङ्गा गिट्टी बालुवाको गुणस्तरमा एकरूपता नहुनु ।

(घ) प्रशासनिक तथा प्रक्रिया सम्बन्धी समस्या:

१. ठेक्का आह्वान गर्दा ठेक्काका लागि दरखास्त नआउनु (दरभाउ नपर्नु) - एकै पालिकाले दोहो-न्याएर सूचना प्रकाशित गर्दा पनि असफल हुनु (जस्तै फिक्कल, सुनकोशी, गोलन्जोर) ।

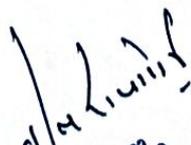
२. ऐन, नियम र प्रक्रियामा स्पष्टता र एकरूपता नहुनु ।

३. स्थानीय तह, प्रदेश र सङ्घबीच समन्वयको अभाव

४. संयुक्त अनुगमन प्रणालीको सक्रियता कम हुनु ।

(ङ) कानूनी तथा नीतिगत समस्या:

१. तीन तहका सरकारबीच दायित्व स्पष्ट नभएको, नीति र कानून फरक-फरक हुनु ।

तिर्थराज पौडेल
जिल्ला समन्वय अधिकारी

३.२ समस्या समाधानका लागि सुझावहरू:

(क) आर्थिक र दररेट सम्बन्धी सुझाव:

१. सीमावर्ती प्रदेशहरू मधेश प्रदेश, कोशी प्रदेशको दुङ्गा, गिटी, बालुवाको दररेट सँग तुलना गरी बागमती प्रदेशको दररेटमा पुनरावलोकन गरी प्रतिस्पर्धात्मक बनाउने ।
२. सञ्चालन लागत, करका दर र मुनाफाको यथार्थ विश्लेषण गरी व्यवसायीलाई आकर्षित गर्ने दर र नीति ल्याउने ।

(ख) भौगोलिक र पहुँचसम्बन्धी सुझाव:

१. उत्खनन् तथा सङ्कलन स्थलसम्म सडक, ढुवानी मार्ग र पूर्वाधार सुधार गर्ने ।
२. सामग्री ढुवानीमा सुरक्षा, समय र अनुगमन सहज हुने व्यवस्था मिलाउने ।

(ग) प्राविधिक सुधार सम्बन्धी सुझाव:

१. IEE/EIA प्रक्रिया छरितो, पारदर्शी र अनलाइन प्रणालीमार्फत सञ्चालन गर्ने ।
२. प्रदेश सरकारले IEE/EIA सम्बन्धी प्राविधिक सहयोग र तालिम स्थानीय तहलाई नियमित रूपमा उपलब्ध गराउने ।

(घ) प्रशासनिक सुधारका उपाय:

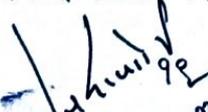
१. ठेक्का सूचना प्रकाशनको विधि (ई-बिडिड, पुनः प्रकाशन) मा सुधार गरी व्यवसायीको रुचि बढाउने ।
२. एकै प्रकृतिका पालिकाहरूबीच संयुक्त बिडिड क्षेत्र तोक्ने व्यवस्था मिलाउने ।
३. स्थानीय तहमा ठेक्का प्रक्रिया निगरानीमा जोड दिने ।

(ङ) संस्थागत र नीति सुधार सम्बन्धी सुझाव:

१. सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच भूमिका र अधिकार स्पष्ट पार्ने साझा नीति तयार गर्ने ।
२. स्थानीय तहले कार्यदल गठन गरी उत्खनन् तथा सङ्कलन क्षेत्रको नियमित अनुगमन गर्ने ।
३. जिल्ला अनुगमन समितिमार्फत नियमित रूपमा अनुगमन गरी अवैध उत्खनन् नियन्त्रण गर्ने ।

(च) सूचना, तालिम र सहभागिता सुदृढीकरण:

१. व्यवसायीहरूका लागि प्रारम्भिक सूचना गोष्ठी आयोजना गर्ने जसमा दर, प्रक्रिया, ई-बिडिडको बारेमा जानकारी दिने ।
२. जनप्रतिनिधि, प्राविधिक, कर्मचारीलाई तालिम दिई ठेक्का प्रक्रियालाई सजिलो बनाउने ।

विश्वराम पाँडे
जिल्ला सञ्चालन अधिकारी

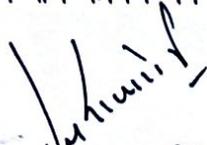

परिच्छेद ४: निष्कर्ष

सिन्धुली जिल्लाको दहत्तर बहत्तर व्यवस्थापनले स्थानीय तहको आयआर्जनमा महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्न सक्छ । यसको प्रभावकारी सञ्चालनका लागि कानूनी, वित्तीय तथा पर्यावरणीय पक्षमा समन्वय आवश्यक छ । स्थानीय सरकार, प्रदेश र सङ्घीय सरकारबीच स्पष्ट भूमिका र दायित्व बाँडफाँड गरी पारदर्शी तथा दिगो व्यवस्थापन गर्नु अपरिहार्य छ ।

यी स्रोतहरूको दिगो व्यवस्थापनबाट जिल्लाले वार्षिक करोडौंको आम्दानी गर्न सक्ने देखिन्छ । यसले स्थानीय तहलाई आर्थिक रूपमा सबल बनाउनुका साथै रोजगारी, निर्माण सामग्री आपूर्ति तथा स्थानीय पूर्वाधार विकासमा समेत उल्लेखनीय योगदान दिन सक्छ । खनिज स्रोतको यथोचित व्यवस्थापन गर्न प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण (IEE) र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (EIA) अनिवार्य रहेको छ । वातावरणमैत्री सङ्कलन तथा उत्खनन् प्रणाली अपनाई सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहबीचको समन्वयमार्फत यी स्रोतको उपयोग गर्न सकेमा सिन्धुली जिल्ला दिगो विकासको उदाहरण बन्न सक्नेछ ।

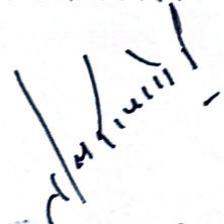
यसर्थ, सिन्धुली जिल्लाको भूगोल र प्राकृतिक स्रोतहरूलाई वैज्ञानिक, कानूनी र संस्थागत आधारमा परिचालन गर्न आवश्यक छ । बगर क्षेत्रहरूमा रहेका ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवाका स्रोतहरूलाई स्थानीय तहले योजना, नीति र प्रविधिको माध्यमबाट पारदर्शी र उत्तरदायी ढङ्गले प्रयोग गर्न सकेमा आर्थिक समृद्धिसँगै पर्यावरणीय सन्तुलन पनि कायम गर्न सकिनेछ ।

किशोर राज पौडेल
जिल्ला समन्वय अधिकारी

सिन्धुली जिल्ला
समन्वय कार्यालय
सिन्धुली जिल्ला, नेपाल
२०७३

सन्दर्भ सामग्री:

- नेपालको संविधान
- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४
- वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६
- वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७
- आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६
- प्रदेश आर्थिक ऐन (बागमती प्रदेश)
- वातावरण संरक्षण ऐन, २०७७ (बागमती प्रदेश)
- नदीजन्य पदार्थ (सङ्कलन र उपयोग) कार्यविधि, २०७५ (बागमती प्रदेश)
- ढुङ्गा, गिट्टी तथा बालुवा उत्खनन्, विक्री तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड, २०७७
- खनिज पदार्थ उत्खनन् ऐन, २०४२
- खानी तथा खनिज पदार्थ नियमावली, २०५६
- स्थानीय तहहरुबाट प्राप्त विवरण

तिर्थराज पौडेल
जिल्ला समन्वय अधिकारी

